

Vlasti- = vědné LISTY 148 ŘÍJEN 2020

PŘÍLOHA ODERSKÉHO ZPRAVODAJE

Větrné mlýny Krajiny břidlice

Pojďme navštívit Krajinu břidlice, tedy území rozprostírající se v Nížkém Jeseníku od Oder, přes Libavou, táhnoucí se k Bruntálu, odtud kolem Opavy k Dolnímu Benešovu a přes Bílovec zpět. Toto území není spojeno pouze s břidlicí. Je to krajina krátkých a dlouhých příběhů, ve které je spousta technických památek. Rád bych vás provedl po stopách zachovalých „větráků“. Některé jsou přístupné, jiné už ne. V minulosti jich bývaly desítky, dnes jich zbývá pár.

Větrný mlýn Spálov - historický pohled 1942

Historie větrných mlýnů se v Čechách datuje od roku 1277, kdy byl první mlýn postaven na zahradě Strahovského kláštera v Praze. Nejstarší zmínky o „větráku“ na Moravě pochází z roku 1440 z Bavorova u Opavy. K intenzivnímu rozvoji výstavby větrných mlýnů došlo především v 18. a 19. století. Větrné mlýny se stavěly především tam, kde vodní toky úplně chybí, nebo se potýkají po celý rok s nestálým průtokem. A právě takové podmínky jsou v Krajině břidlice. Navíc zde Moravská brána zajišťuje stálé proudění vzduchu. Není tedy žádným překvapením, že zde byla největší koncentrace větrných mlýnů. Oblasti se dokonce přezdívalo „Moravské Holandsko“.

V námi sledovaném prostoru se vyskytují dva typy větrných mlýnů – německé a holandské. Větrný mlýn německého typu je dřevěná hranolová budova, která je celá otočná kolem středového sloupu. Někdy se mu také říká sloupový, beraní nebo kozlečí. Větrný mlýn holandského typu je zděná budova kruhového půdorysu, která má otočnou dřevěnou střechu s větrným kolem.

Svou pouť začneme ve Spálově, kde se nachází Balerův větrný mlýn. Je to nejmenší větrný mlýn holandského typu u nás. Jeho stavba má u země průměr 3,2 m, u hlavy zdi, 2,47 m. Cihlové stěny vysoké pouhých 3,6 m. Mlýn postavil v roce 1929 vlastníma rukama František Baler, syn mlynáře Františka Balera z Luboměře. V tomto roce byl totiž ze Spálova odvezen poslední ze sedmi německých dřevěných mlýnů. Když foukal vítr, tak mlynář mlel a šrotoval i v noci za svitu petrolejové lampy. Mlýn pracoval do roku 1938, kdy František Baler vážně onemocněl a o dva roky později zemřel. Od té doby mlýn chátral. Vnitřní zařízení se nedochovalo, také střecha je nepůvodní. V roce 2007 městys Spálov společně s Kruhem přátel větrných mlýnů při Technickém muzeu v Brně započali s opravou větrného mlýna. Oprava byla slavnostně dokončena v roce 2012. Během opravy byl mlýn uveden do původního stavu podle fotografie z roku 1942. Dnes je větrný mlýn na požádání přístupný, klíč je možno zapůjčit na úřadu městyse.

Větrný mlýn Spálov - 1988 (foto Miroslav Sommer)

Větrný mlýn Spálov - 2019 (foto Alena Zemanová)

Nedaleko od Spálova se nachází obec Partutovice, kde stojí Maršálkův mlýn. Ten najdeme nad obcí na místě zvaném Grunderb. Je to dřevěný větrný mlýn německého typu a je nejzachovalejším dřevěným větrným mlýnem u nás. Postaven byl neznámým stavitelem v roce 1837. Na stavbu byly použity díly ze staršího mlýna, o čemž svědčí letopočet 1783 na jednom z nosných trámů. Provoz mlýna je doložen do roku 1875, poté jej už jako značně chátrající roku 1894 koupil krajánek Benedikt Maršálek a mlýn mlel až do zapečetění za II. světové války. První opravou prošel větrný mlýn v letech 1953-1955, druhá rekonstrukce proběhla v roce 1998. Mlýn je sloupový o půdorysu 5,75 x 5,75 m, s výškou 10,6 m. V dvoupatrové budově se dochovalo mlecí složení, převody i větrné lopaty. Mlýnice má pavlač se šalandou. Návětrná strana mlýna je kryta šindelem. Zvláštností tohoto mlýna jsou ručně vyřezávané detaily, které se nachází v interiéru mlýna.

Mlýn je přístupný po dohodě s majiteli. Po prohlídce se můžete osvěžit v kiosku U větrného mlýna, který provozuje dcera majitele. A pokud budete mít štěstí, narazíte i na majitele Muzea jízdních kol, které se nachází ve vedlejší budově. Sběrka kol je opravdu úctyhodná. Některá kola mají i svůj vlastní příběh, jako třeba jízdní kolo spálovského učitele.

Větrný mlýn Partutovice - 1988 (foto Josef Šustek)

Větrný mlýn Partutovice - 2020 (foto Alena Zemanová)

Větrný mlýn Partutovice - 2020 - paleční a cévové kolo (foto autor)

Na další cestu se vydáme na protější kopec nad Boňkovem, kde se rozkládá obec Radíkov. Zde se na zahradě statku s č. p. 1 tyčí nenápadná technická památka, a to čerpadlo vody s větrnou turbínou. Nejedná se tedy o klasický větrný mlýn, přesto ho uvádím, protože k pohonu používá sílu větru. Čerpadlo zde stojí od roku 1932 a dodnes je funkční. Jedná se o jediné nepřetržitě fungující vodní čerpadlo na větrný pohon v Česku. V roce 2008 byl poprvé podán návrh na jeho prohlášení za technickou památku, ale k tomu doposud nedošlo. Větrné čerpadlo není veřejnosti přístupné, ale můžete si ho prohlédnout od silnice, od které je vzdáleno asi 50 m. Příhradová konstrukce je 12 m vysoká a v horní

Větrný mlýn Radíkov - 2020 - větrné čerpadlo (foto autor)

ČES. A KRÁL. LVOU. DODAV. PRVNÍ MORAVSKÁ TOVÁRNA ANT. KUNZ V HRANICÍCH NA VODOVODY A PUMPY

VĚTR JEST NEJLEPŠÍ PRACOVNÍ SILA

kteou každý větrá část roku (240 dní a nocí) zdarma a s prospěchem využítkovati může.

Alž doposud používano bylo této řevní síly skoro výhradně jen na Janou starých větrných mlýnů, jichž nedokonalá větrná kola mohla ovšem jen nepatrnou část větru využítkovati a pouze jen při silnějším větru pracovali, čímž práce na poměrně málo dní v roce omezenou zůstala.

ANT. KUNZ
HRANICE
KUMMELSSKURCHEN

proti tomu mě nové, samočinně se řídící, **BOURIVZDORNÉ**

VĚTRNÉ MOTORY

každý větr od nejmenší do největší síly pro poměrně značný výkon využítkují. - - -

č. 47.

HLAVNÍ PŘEDNOSTI MYCH VĚTRNÝCH MOTORŮ
ČILI VĚTRÁKŮ JSOU:

- Motor jest následkem volby konstrukce z nejlepšího a přiměřeného materiálu totiž **OCELE A ŽELEZA** velmi citlivý a trvanlivý, neboť tření v mechanismu zredukováno jest na minimum.
- Větrné kolo staví se pomocí kormidla samočinně a přesně proti větru.
- ŘEH KOLA** reguluje se samočinně dle síly větru zvláštním odstředivým mechanismem a jest následkem toho motor **naprosto bouřivzdorným**.

PATISK ZÁKONEM STIHÁN.

Prospekt na větrné motory firmy KUNZ

části se nachází větrné kolo s 30 lopatkami. Konstrukci s čerpadlem vyrobila hranická firma Kunz. Toto unikátní větrné kolo, které zkonstruoval sám majitel Antonín Kunz, proslavilo firmu po celém světě. Firma bohatla, a tak si majitel v roce 1897 postavil pseudobarokní vilu vedle své hranické továrny. V letech 1907-1908 si pak dal postavit nové sídlo, které napodobovalo středověký hrad. Tuto zajímavou stavbu, která firmu značně zadlužila, si můžete prohlédnout cestou z Radíkova do Hrabůvky. Hrad Kunzov, jak se také stavbě říká, je od roku 2007 kulturní památkou. Leta chátral, ale v současné době jej nový majitel opravuje na rekreační středisko.

Naše další cesta povede na sever do obce Město Libavá, která dala název vojenskému újezdu rozprostírajícímu se na ploše 235 km a zabírajícímu tak velkou část Krajiny břidlice. Zde na východním okraji obce stojí Seidlerův mlýn. Je to druhý mlýn holandského typu nacházející se v Krajině břidlice, první zpráva o fungování mlýna je z roku 1875. Jak dlouho mlýn fungoval, nevíme. V roce 1955 konstatoval památkový úřad, že je mlýn zchátralý a vyžaduje opravu. V roce 1990 byl zpřístupněn vojenský prostor, v té době byla už z mlýna ruina. Libavský mlýn zůstal jako poslední z původních 24 mlýnů, které se nacházely ve vojenském prostoru. Všechny zbývající bohužel zničila sovětská armáda. V roce 1994 se mlýn stal kulturní památkou, poté ho v roce 1996 opravila správa vojenského újezdu. Uvnitř je malá expozice věnovaná mlynářství. Mlýn je dnes přístupný na požádání a stará se o něj Okrašlovací spolek Lubavia. Je krásně zrekonstruovaný, střecha je z břidlice. Škoda jen, že se

Město Libavá - 2014 - expozice ve mlýně (foto autor)

o mlýnu jsou z roku 1736, což by znamenalo, že se jedná o nejstarší zachovalý objekt mlýna na Moravě. O jeho historii toho moc nevíme, neboť stejně jako u předchozího mlýna se historická paměť vytratila s původním obyvatelstvem. Traduje se, že po válce mlýn vypálili dosídlenci z vnitrozemí. V roce 1958 byl podán návrh na zrušení památkové ochrany. Smutným faktem je, že do dnešních dnů se z objektu mlýna zachovalo pouze obvodové zdívo se střechou, ovšem ta není původní. Z vnitřního vybavení se nedochovalo nic. Objekt má průměr 10 m a výšku 12 m. Současný majitel v roce 1995 opravil omítky a také střechu, kterou dnes zdobí břidlice. Mlýn je nepřístupný a slouží k rekreaci.

Lichnov (webové stránky obce)

Lichnov 2020 (foto Alena Zemanová)

Nyní se vydáme zpátky na jihovýchod, po cestě přes Svobodné Heřmanice. Než přijedeme do obce Hlavnice, potkáme hned u silnice Raabův mlýn. Ten je německého typu a byl postaven Ignatzem Kuhnem v roce 1810 v obci Sosnová. Na současné místo byl převezen v roce 1840.

Od roku 1879 zde stály mlýny dva, ten druhý, Grossův mlýn, byl u vedlejšího stavení. Ovšem 1. srpna 1960 během bouřky vyhořel a hasičům se ho kvůli nedostatku vody nepodařilo zachránit. Raabův mlýn měl větší štěstí. Po válce byl přidělen Vincenci Jaroňovi na základě Benešova dekretu. Mlýn několik let mlel, ale v roce 1963 byl předán neudržovaný zpátky státu. V roce 1974 proběhla rekonstrukce téměř zříceného objektu a od té doby byla stavba nevyužitá. Od roku 1986 se o pustnoucí mlýn začala zajímat organizace Českého svazu ochránců přírody. Mladí lidé v rámci akce Brontosaurus zde odvedli do roku 1992 obrovský kus práce. Položili základy ke skanzenu slezské lidové architektury. Opravili stodolu a plánovali zde zřídit výstavní prostory. Ke mlýnu přivezli tři špýchary a vybudovali expozici větrného mlynářství na Opavsku. Jejich snahy bohužel přerušily restituční spory. Od té doby objekty opět chátrají.

Mlýn má půdorys 5,7x6,2 m a výšku 11,4 m, střecha i návětrná strana jsou pokryty šindelem. Mlýn se dnes nedá otáčet, což je důsledek rekonstrukce ze sedmdesátých let. Vnitřní vybavení se dochovalo, ovšem dnes už není funkční. Původně zde byla dvě mlecí složení. Dnes je objekt, který je od roku 1958 kulturní památkou, nepřístupný, můžeme si ho prohlédnout pouze od silnice. Mlýn má poškozené větrné lopaty. Vedle mlýna je uchován základový kříž a palečné kolo z Radkova, obce mezi Podhradím a Melčí. Bohužel se na mlýnu i okolních stavbách dosti podepsal zub času.

Hlavnice kolem roku 1952 (zdroj povetrnik.cz)

Uvnitř se propadla podlaha a mlýnské kameny dnes leží na zemi. Špýchary jsou hnilobou natolik poškozené, že jim hrozí zřícení.

Hlavnice 2020 (foto Alena Zemanová)

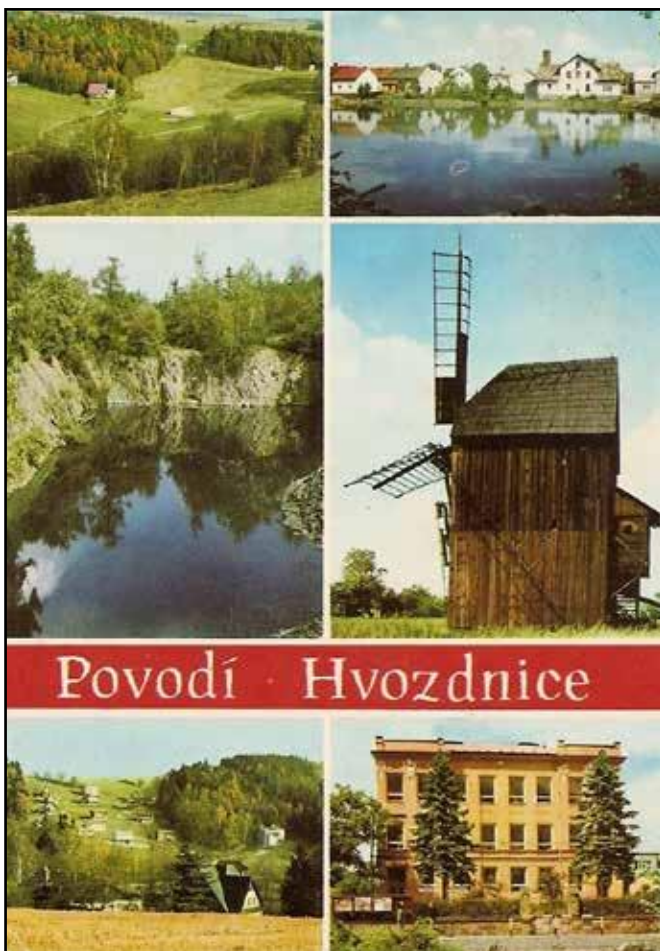
Hlavnice 2020 zbytky mlýna z Radkova (foto Alena Zemanová)

Další cesta nám nebude trvat dlouho, pouze pár kilometrů do Lichnova, místní části Choltice. Zdejší dřevěný větrný mlýn německého typu byl postaven Augustinem Foltynem v roce 1833 v nedalekém Sádku. Na současné místo byl převezen Františkem Romfeldem roku 1878. Mlýn pracoval až do druhé světové války, během té mlel tajně a po válce šrotoval až do roku 1954. Od té doby stavba chátrala. V roce 1958 se mlýnu ujala památková péče a provedla nejnnutnější opravy. Celkové rekonstrukce se mlýn dočkal v roce 1969, od té doby se o něj staral Ludvík Pavelek. Ten dělal průvodce a také zde připravil malou expozici sekernického nářadí a dobových potřeb pro hospodářství. V roce 1994 byl mlýn prodán zpět původnímu majiteli, panu Konrádu Romfeldovi. Ten vlastnil mlýn až do roku 2019, kdy jej prodal obci. Dnes je mlýn přístupný veřejnosti a je součástí Technotrasy. Půdorys má 5,9x6,5 m a je vysoký 12,3 m. Střecha a návětrná strana jsou kryty šindelem. Větrné kolo má průměr 17,3 m a je tak největším v Česku. Vnitřní vybavení s jedním mlecím složením se dochovalo kompletní a je v původním stavu.

Naše cesta po větrných mlýnech se přesune na východ, téměř až k Bílovci. Zde v katastru obce Stará Ves, na hranici s katastrem obce Braviné, mezi lokalitami

Choltice 2019 (foto autor)

Choltice - polednice povodí Hvozdnice

Dolní Nový Dvůr a Horní Nový Dvůr stojí Rosův větrný mlýn. Mlýn byl postaven před rokem 1880, protože je zakreslen už na mapě 3. vojenského mapování. Podle Václava Buriana byl postaven v roce 1830. Ovšem místní kronikář pan Kuchta tvrdí, že sem byl tento mlýn převezen z Leskovce v roce 1910. Každopádně to je poslední mlýn německého typu v oblasti Bílovecka, kde v roce 1890 stálo 52 větrných mlýnů. Posledním majitelem byl Filotens Rosa, který mlel a šrotoval až do roku 1942. Mlýn je zachovalý včetně dvou mlecích složení. Uvnitř se dochovala loupáčka, moučnice s hranolovým vysévačem i kapesový výtah na melivo. V dnešní době už mlýn není

otočný a nemá ani tzv. ocas, který sloužil k otáčení. První renovace proběhla v roce 1965, druhá pak v letech 2000-2001. Mlýn je přístupný a o průvodcovskou službu se starají zaměstnanci Turistického informačního centra v Bílovci.

Stará Ves kolem roku 1950 (foto Fráňa Šustek)

Stará Ves 2019 - mlecí složení a převody (foto Alena Zemanová)

Poslední zastávka nás zavede k nej-východnějšímu mlýnu Krajiny břidlice. Ten se nachází v obci Zbyslavice, kousek od Klimkovic. Zděný mlýn holandského typu byl postaven v roce 1869 na místě, kde předtím již přes sto let stával mlýn dřevěný. Postavili jej Johann Beier a Carl Ulrich, jehož rod vlastnil budovu až do roku 1937. Po odsunu majitele získal mlýn do vlastnictví stát. Od té doby pustnul. V roce 1950 památkáři souhlasili s tím, že pokud se neseženou peníze na opravu, může být mlýn odstraněn. Naštěstí se tak nestalo. V roce 1971 koupil objekt pan Hladík z Ostravy, který se pustil do jeho rekonstrukce. V roce 1975 dokončil střechu a vnitřek objektu upravil pro bydlení. Okolo mlýna

zřídil zahradnictví. Původně nainstaloval i větrné kolo, ale poté, co jednu lopatu ulomil vítr, ho zase odstranil. V roce 2010 byl mlýn na prodej a koupil ho architekt David Kotek. Ten kolem něj začal stavět nové budovy pokryté šindelem. V březnu 2017 jedna budova u mlýna vyhořela. Hasiči naštěstí včas zasáhli a mlýn zůstal v pořádku. Dnes je objekt nepřístupný.

Zbyslavice 1911 (zdroj povetrnik.cz)

Požár u mlýna u Zbyslavice 2017 (zdroj mapy.cz)

Zbyslavice 2020 (foto autor)

Tím naše putování končí. Ovšem nekončí využívání větrné energie. Dnes se můžeme v krajině setkat s větrnými elektrárnami. Nejsou to romantické stavby jako v minulosti, trčí do výšek několika desítek metrů a stávají se tak nepřehlédnutelnými dominantami. Někdy tvoří celé větrné parky, jako třeba na Veselském kopci, u Potštátu nebo na Červeném kopci u Guntramovic. Také se můžeme setkat s menšími soukromými větrníky, z nichž nejbližší je na Pohoří u silnice vedoucí k rozhledně.

*Historicko-vlastivědný spolek v Odrách
Jakub Zeman*

Literatura:

*Janoška M.: Větrné mlýny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, 2003, Libri
Historie mlynářství, Hranet
www.povetrnik.cz
http://vetrnemlyny.unas.cz*

Frána Šustek s vnučkou Kamilou u Partutovického mlýna, uprostřed stojí poslední mlynář Augustin Maršálek (foto Josef Šustek 19. března 1988)

Nejvýznamnějším dokumentátorem větrných mlýnů v Krajině břidlice byl František Šustek (1914-1999), který soustavnou dokumentaci zahájil už po druhé světové válce. Začal ve chvíli, kdy byl vyhlášen vojenský prostor Libavá. Bylo mu jasné, že toto rozhodnutí znamená zánik nejenom větrných mlýnů, ale i celých vesnic. To se ostatně později potvrdilo. S výpravami do vojenského prostoru přestal poté, co byl společně s Josefem Šustkem 21. srpna 1947 zadržen Vojenskou policií v obci Barnov. Od té doby se zaměřil na území mimo vojenský prostor. Toto úsilí bylo později zakončeno sérií článků ve Vlastivědném sborníku okresu Nový Jičín (VSoNJ) a v časopise Oderské vrchy.

1972, Větrné mlýny v Oderských vrších, Oderské vrchy č. 4

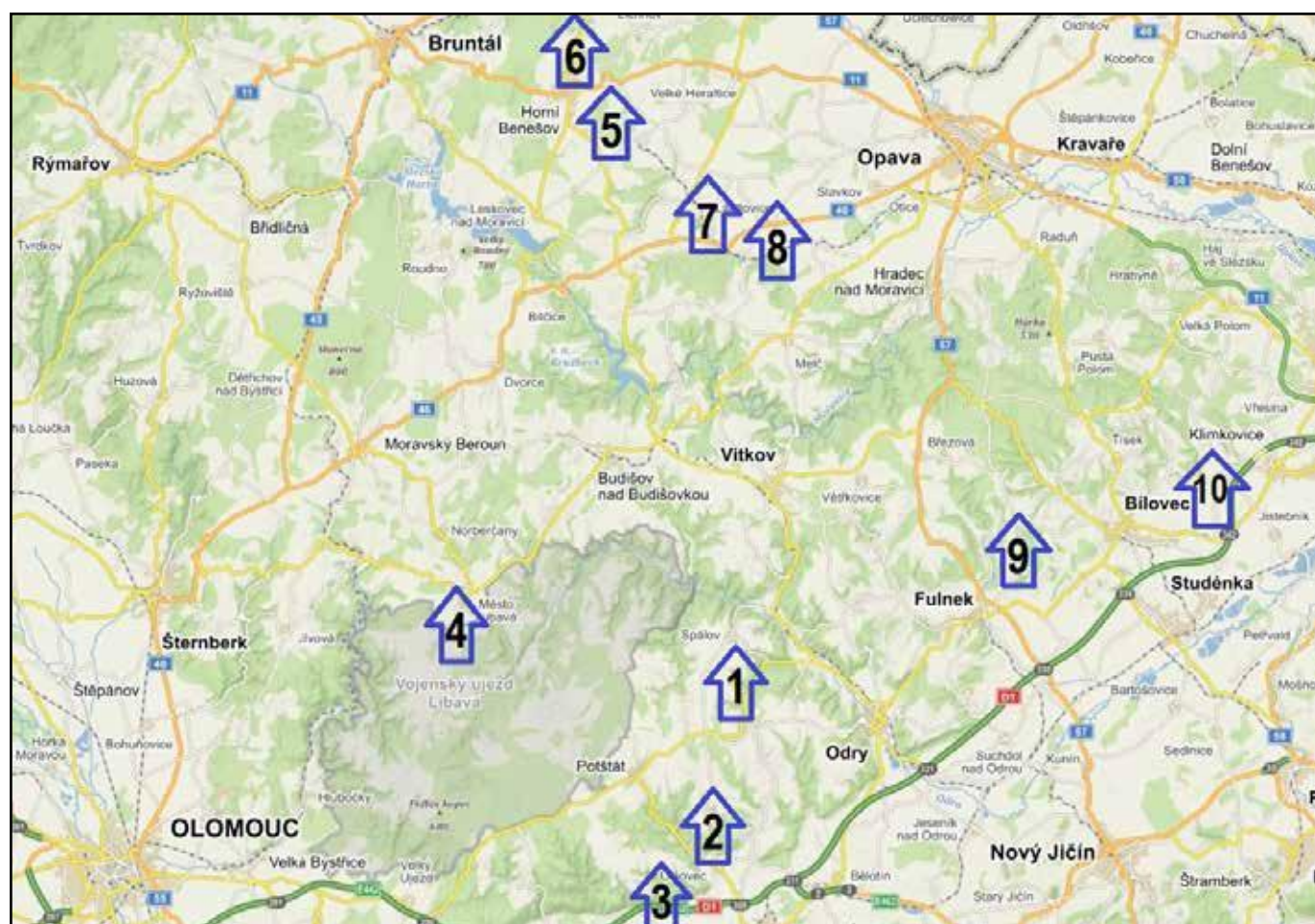
1983, Větrné mlýny ve Spálově, VSoNJ sv. 31

1983, Větrné mlýny v Luboměří a v Barnově, VSoNJ sv. 32

1985, Větrné mlýny na bývalém oderském panství, VSoNJ sv. 36

1988, Větrné mlýny v jižní a západní části bývalého panství Fulnek, VSoNJ sv. 41

1988, Větrné mlýny v severní a východní části bývalého panství Fulnek, VSoNJ sv. 42

1 - Spálov, 2 - Partutovice, 3 - Radíkov, 4 - Město Libavá, 5 - Horní Životice, 6 - Lichnov, 7 - Hlavnice, 8 - Choltice, 9 - Stará Ves, 10 - Zbyslavice